

hakusessa. Sivun 36 Smolevichi oli 1960-luvulla Smolevitš, nykyään Smaljavitšy. Chelmo (s. 37) on Chelmo (myös oikea muoto löytyy tekstistä). Ylä-Itävallan jälkeen sulussa oleva Upper Austria on tarpeeton, ja olisi Itävallassa joka tapauksessa muodossa Oberösterreich. Carmel vuori (s. 94) on Karmelinvuori. Latvian pääkaupungin taivutusmuodot ovat sekä oikein (s. 33) että väärin (s. 133, 134). Galicia (s. 234) on suomeksi Galitsia.

Hans Globken titteli *Ministerrat of the Interior*, joka on suomennettu hämähästi sisäasiainministerineuvokseksi (s. 41), on Arendtin ironiaa ja viittaa Globken asemaan natsi-Saksassa ennen toista maailmansotaa. Saksan liittotasavallassa Globke oli liittokanslerinviraston henkilöstöosaston johtaja, kuten sivulla 173 oikein todetaan. Price-controller on hintasääntelyn valvoja, ei hinnoista vastaava kontrolleri (s. 139). *Houses of God* ovat toki kirjaimellisesti ”jumalan taloja”, mutta sivulla 149 rukoushuone tai synagoga; tai ”Herran huone”, jos halutaan säilyttää vahva yhteyks alkutekstiin.

Eichmann ei varmasti lukenut Adolf Böhmin teosta *History of Zionism* (jota ei ole olemassakaan), vaan alkukielistä teosta *Die zionistische Bewegung* (1935–1937). Siksi nimi olisi kannattanut suomentaa aivan kuten Arendt käänsi sen (vapaaasti) englanniksi. SS:n tunnuslause ”Meine Ehre heisst Treue” on suomeksi vakiintunut muotoon ”Uskollisuus [ei lojaalisuus] on kunniani”. Englannin toisen persoonan (*you*) suomentaminen yksikössä ei kaikissa kohdin ole kulttuurisesti uskottavaa. Olen varma, että Eichmann ei sinutellut esimiästään (s. 116) eikä puolustusasianajaja Servatius todistajaansa Heinrich Grüberiä (s. 177). Suomentajat eivät erottele omia ja Arendtin käyttämiä hakasulkuja. Alkutekstissä ollutta hakemistoa ei mielestäni olisi kannattanut jättää pois suomennoksesta.

Vähäiset puutteellisuudet eivät himmennä klassikon arvoa. Te-

os herätti heti tuoreeltaan kiivasta keskustelua, joka jatkuu edelleen. Harva holokaustista vakavissaan kirjoittanut on tohtinut sivuuttaa teosta. Alaotsikon *Banality of Evil* on, jos mahdollista, nykyään vielä tulkinvaraisempi mutta myös ajan-kohtaisempi, kuin 1960-luvulla.

TEUVO LAITILA, DOS.

JOHN GRANGER COOK Crucifixion in the Mediterranean World. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 327. Tübingen: Mohr Siebeck 2014. 522 s.

John Granger Cookin *Crucifixion in the Mediterranean World* esittelee ja analysoi ristiinnaulitsemista käsitteleviä antiikin tekstejä. Kirja keskittyy ristiinnaulitsemiseen ilmiönä antiikin maailmassa yleisemmin eikä käsittele evankeliumien ristiinnaulitsemiskertomuksia syvällisesti. Ainoastaan kuudennessa luvussa Cook tarkastelee lyhyesti Uuden testamentin mainintoja Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta.

Cook aloittaa käsittelemällä kreikan- ja latinankielistä ristiinnaulitsemiseen liittyvää terminologiaa: mitä sanoja ristiinnaulitsemisesta käytettiin ja mitä nämä sanat tarkoittivat. Latinan *crux* merkitsi paitisi pystypylvästä, myös ristinmuotoista kokonaisuutta. *Patibulum* oli horisontaalinen palkki, johon ristiinnaulitun kädet kiinnitettiin ja se osa, jonka tuomittu kantoi te-loituspaikalle. Tuomittu ei koskaan kantanut koko ristiä. Kreikan sanalla *σταυρός* voidaan viitata samaan kuin sanalla *crux* mutta myös *patibulum* saatettiin kääntää kreikaksi sanalla *σταυρός*, koska kreikasta puuttui vastine tälle sanalle. Niinpä se, mitä Jeesuksen sanotaan kanta-

van Uudessa testamentissa, ei ole koko risti vaan ainoastaan poikki-puu, *patibulum*, vaikka kreikkalainen teksti käyttää sanaa *σταυρός*. Sana *σταυρός* voi siis tarkoittaa pystypylvästä, ristinmuotoista kokonaisuutta tai horisontaalista palkkia. Sanat *σταυρός*, *crux* ja *patibulum* viittaavat Cookin mukaan aina ristiinnaulitsemiseen. Hän kiistää tulkinnan, että näitä sanoja olisi käytetty kuvaamaan myös seivästystä. Se johtaisi välittömään kuolemaan, kun taas ristiinnaulitsemista kuvaavissa teksteissä puhutaan pidempikestoisesta kuolemasta.

Ensimmäisessä luvussa Cook esittelee ristiinnaulitsemista koskevat maininnat latinankielisessä kirjallisuudessa aikajärjestyksessä 200-luvulta eKr. alkaen myöhäisantiikin teksteihin asti. Ensimmäiset maininnat roomalaisissa teksteissä löytyvät Quintus Enniukselta ja Plautukselta 200-luvulta eKr. Esimerkiksi Plautuksen näytelmissä ristiinnaulitsemisen mainitaan usein varsinkin sanonnassa ”mene ristille” eli suunnilleen merkityksessä ”painu helvettiin”. Cookin mukaan kirjalliset tekstit selventävät ristiinnaulitsemisen käytänteitä ja yksityiskohtia, vaikka ne eivät kuvaa historiallisia ristiinnaulitsemisiä.

Toisessa luvussa Cook dokumentoi aikajärjestyksessä niin roomalaisissa kuin kreikkalaisissakin teksteissä mainitut historialliset roomalaiset ristiinnaulitsemiset. Toisin kuin kirjallinen evidenssi, joka alkaa 200-luvulta eKr., historiallinen todistusaineisto on peräisin myöhemmältä ajalta ja kirjoittajilta, jotka elivät kuvaamiensa tapahtumien jälkeen. Tekstit mainitsevat nimeltä kaksikymmentä ristiinnaulittua henkilöä ja yhteensä arviolta 30 000 ristiinnaulittua ihmistä. Liviuksen mukaan ristiinnaulitseminen oli alun perin karthago-laisten käyttämä rangaistus. Tämä on Cookin mielestä uskottavaa, sillä roomalainen käytäntö sai alkunsa toisesta puunilaissodasta. Kirjallinen todistusaineisto ristiinnaulitsemisista vähenee 100–200-luvulla jaa. Cook huomauttaa kuitenkin,

ettei tämä kerro ristiinnaulitsemisen harvinaistumisesta vaan ainoastaan siitä, etteivät lähteet olleet kiinnostuneita kuvaamaan ristiinnaulitsemisia. Cookin mukaan ristiinnaulitsemiset jatkuivat aina siihen saakka, kun Konstantinus Suuri lakkautti rangaistuksen vuonna 337.

Kolmannessa luvussa Cook tarkastelee ristiinnaulitsemista kreikkalaisessa kirjallisuudessa. Hänen mukaansa ristiinnaulitseminen oli harvinaista Kreikassa ennen roomalaisaika. Roomalaisajan kirjailijat kuvaavat ristiinnaulitsemista samoin kuin roomalaisetkin kirjoittajat. Vaikka esimerkiksi kreikkalaiset roomaanikirjailijat eivät kerro historiallisista ristiinnaulitsemisista, he kuitenkin tarjoavat tietoa tunteista käytännöistä, joihin kuului esimerkiksi *patibulum* kantaminen. Cook esittelee myös astrologisissa teksteissä ja Artemidoros Daldislaisen *Suuressa unikirjassa* esiintyviä mainintoja ristiinnaulitsemisesta. Hänen mukaansa on epäselvää, harjoittivatko kreikkalaiset ristiinnaulitsemista lainkaan tai ainakaan yhtä paljon kuin roomalaiset.

Neljännessä luvussa käydään läpi heprealaisia ja aramealaisia tekstejä Heprealaisesta Raamatusta Kuolleenmeren kääroihiin ja rabbiinisiin kirjoituksiin. Cook tutkii erityisesti sanojen תלה ja צלב esiintymiä ja merkitystä. Hän päätelee, että sanat saattavat tarkoittaa ristiinnaulitsemista muutamassa Qumranin teksteissä. Cook tarkastelee myös antiikin Lähi-idän tekstejä, esimerkiksi Hamurabin lakia, ja huomauttaa, että muinaisissa Lähi-idän kirjoituksissa ja egyptiläisissä teksteissä kyseessä on selvästi seivästys eikä ristiinnaulitseminen. Vanhassa testamentissa ei myöskään ole mainintoja roomalaistyyppisestä ristiinnaulitsemisesta. Rabbiinisissa teksteissä sen sijaan saatetaan viitata roomalaiseen ristiinnaulitsemiseen.

Viidennessä luvussa Cook esittelee lakitekstejä ja tarkastelee sitä, kuka tuomittiin ristiinnaulittavaksi ja mistä rikoksesta. Yleensä tuo-

mitut olivat orjia ja sotilaita, toisinaan myös vapautettuja orjia. Cook huomauttaa, että Roomassa ei ollut lakia, joka olisi kieltänyt kansalaisten ristiinnaulitsemisen. Kansalaisten ristiinnaulitseminen oli kuitenkin vastoin *mos maiorumia* eli esi-isien tapoja, ja siksi harvinaista. Vaikka ristiinnaulitsemiskäytännössä esiintyy vaihtelua, Cookin esitelmien tekstikohtien pohjalta voidaan löytää joitain yhtäläisyyksiä, joita eri kertomukset jakavat ja jotka usein liittyivät ristiinnaulitsemiseen. Ristille joutuivat usein karanneet tai kapinalliset orjat, merirosvot ja kurittomuuteen tai karkuruuteen syyllistyneet sotilaat. Myös ei-kansalaisia sekä vapautettuja orjia nautittiin ristille. Ristiinnaulittujen joukossa oli niin miehiä kuin naitaakin. Yleisesti ristiinnaulitseminen oli alempien luokkien rangaistus, mutta myös kansalainen saatettiin tuomita ristille vakavasta rikoksesta, kuten tempelinryöstöstä tai tuhopoltosta. Ristiinnaulitut karkotettiin yhteisön ulkopuolelle, minkä osoituksena ristiinnaulitseminen tapahtui kaupungin ulkopuolella.

Ristiinnaulitsemista edelsi usein ruoskinta. Tuomittu kantoi horisontaalisen palkin teloituspaikalle, jossa pystypuu jo odotti valmiina. Ristille "noustiin", eli ristiinnaulitseminen ei tapahtunut maassa makavaan ristiin, joka sitten olisi nostettu pystyyn. Kiinnitys ristille tapahtui köysillä tai nauloilla, joilla kiinnitettiin sekä tuomitun kädet että jalat. Ristejä oli erimuotoisia ja tuomitut saatettiin kiinnittää ristille eri asentoihin. Ristissä saattoi olla istuin sekä jalkatuki. Toisinaan tuomitun nimi ja tuomion syy kirjoitettiin titulukseen ja kiinnitettiin ristiin tai ripustettiin tuomitun kaulaan.

Ristiinnaulitsemista kuvattiin surkeana ja häpeällisenä kuolemana. Häpeällisyyttä lisäsi se, että ristiinnaulitseminen tapahtui usein alasti. Kuvallisen todistusaineiston eli reliefien ja graffittien perusteella ristiinnaulitulla saattoi kuitenkin olla päällään lannevaate tai lyhyt tunika. Ker-

tomuksissa kuvataan usein uhrien puhetta tai sitä, mitä he näkivät ristiltä. Tästä voi päätellä, että kyseessä oli pitkäkestoinen kuolema. Cook käsittelee lyhyesti myös ristiinnaulitsemiskuoleman lääketieteellistä kuolinsyytä, mutta päätyy siihen, että luotettavan johtopäätöksen tekeminen ei ole mahdollista. Rangaistuksen häpeällisyyteen liittyi myös se, että ristiinnaulituilta kiellettiin hautajaiset. Näin ei kuitenkaan aina tapahtunut, vaan esimerkiksi Filonin mukaan jotkut uhrin haudattiin.

Crucifixion in the Mediterranean World on enemmän tutkijoille tarkoitettu käsikirja kuin laajemman yleisön teos. Käsikirjamaisuus johtaa siihen, että teoksessa on paljon toistoa, mikä tekee tekstistä paikoin junnaavaa. Kirja sisältää runsaasti lainauksia antiikin teksteistä. Alkutekstiä ja sen käännöstä seuraa lyhyt kommentti tekstin sisällöstä. Kirjan lopusta löytyvä lähdehakemisto helpottaa kirjan käyttöä käsikirjana. Vaikka *Crucifixion in the Mediterranean World* ei ole varsinaisesti lukelämys, se tarjoaa rikkaan tietovaraston antiikin ristiinnaulitsemiskäytännöistä.

SUSANNA ASIKAINEN, TEOL. TRI

EERO HUOVINEN

Uusi ilo: Pääsiäisen evankeliumi. Helsinki: WSOY 2014. 136 s.

Helsingin hiippakunnan emerituspiispan ja entisen dogmatiikan professorin Eero Huovisen kirja käsittelee Raamatun evankeliumien pääsiäiskertomuksia. Huovinen on ansainnut teologiset kannuksensa Luther-tutkijana, mutta *Uusi ilo* on monessa suhteessa keskustelua eksegeettien kanssa.

Johdannossa Huovinen mainitsee eksegeetiikan emeritusprofessori Lars Aejmelaeuksen ja erityisesti tä-